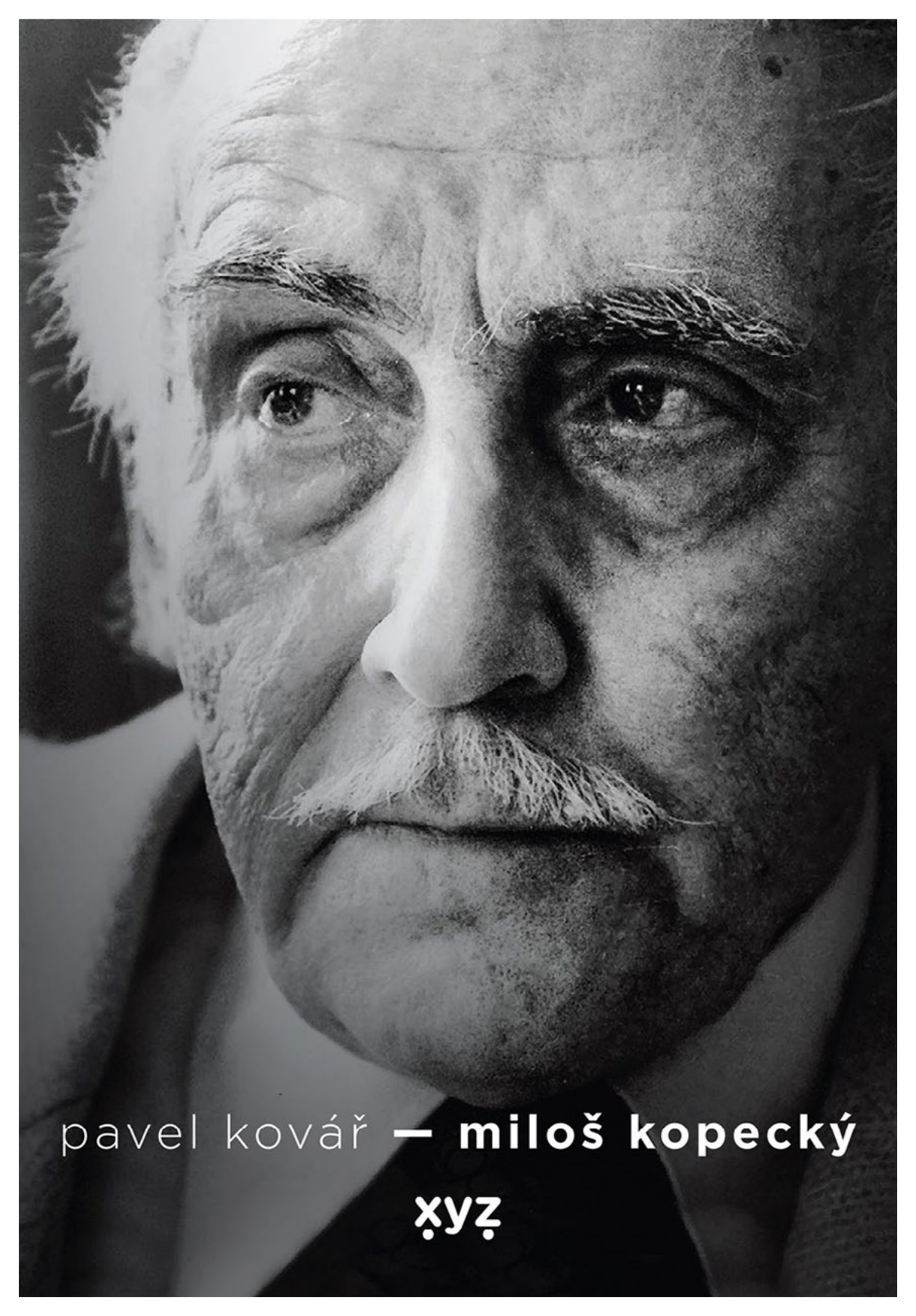

pavel kovář — **miloš kopecký**

xyz

Miloš Kopecký

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.xyz.cz

www.albatrosmedia.cz

Pavel Kovář

Miloš Kopecký – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

pavel kovář

mišoš kopecký

bonviván s křehkou duší

xyz

MŮJ ŽIVOTOPIS

(autor textu: Miloš Kopecký)

Úvodem budiž řečeno, že psát autobiografickou knihu může mít objektivní oprávnění jen v několika málo případech. První jest ten, že autor sám je natolik významnou osobou, aby se dal předpokládat zájem veřejnosti o vše, co se týká této osoby i soukromě, nebo dokonce právě soukromě.

Ve druhém případě může být autor zcela nevýznamný za podmínky, že při něčem významném byl! „Být při tom“ je jednou z prvních ctností nejen reportérů, ale také politiků a kromě toho všech *arivistů* (redakční pozn.: povýšenců, kariéristů); autor, ač nevýznamný, zažil nějaké významné události, nebo se znal s jinými významnými lidmi a podává o tom nyní svou výpověď a svědectví: odlesk slávy a záře velkých dějů padá při tom možná částečně i na něj.

Třetí možnost jest ta, že autor není ani významný, ani nic pozoruhodného nezažil, ale věří, že vyprávěním o svém životě může něco nového sdělit, předat moudrost, nebo rozšířit poznání.

Řekněme pro příklad, že prvním případem jest André Gide nebo Charles Chaplin, kteří splňují současně i polovinu požadavků kategorie druhé i třetí, druhým Ilja Erenburg nebo V. V. Štech a třetím – kdokoliv.

Když jsem takto vypočetl všechny podmínky pro psaní vlastního životopisu, nastavil jsem tím mohutný otazník sám sobě: proč to vlastně dělám já? Příliš významný nejsem, nic světoborného jsem nezažil, s největšími lidmi své doby jsem se neznal a pochybuji, že bych mohl říci světu něco, co by chytrí lidé už dávno nevěděli. Pomineme zajisté shovívavě ještě jednu možnost, jejíž původ je až nepěkně subjektivní: že autor, mýle se sám o sobě, cítí se natolik důležitý a zajímavý, že vypráví svůj život, ať kdo chce, nebo nechce. Do této kategorie bych nerad spadal. Maje tedy před sebou jen tři počestné možnosti, snažím se rozpoznat, do které z nich nejspíše patřím.

Už tím vlastně přiznávám, že k tomu, abych započal tuto knihu, mne nevedla žádná neosobní ušlechtilá pohnutka ani žádný obecný zájem. Byla to jen pouhopouhá chuť to napsat. Ať už je to správné, nebo ne, je to tak a já shledávám střizlivě, že žádná ze tří možností není pro mne zcela a jednoznačně. S výjimkou první, jež zcela jednoznačně pro mne není. Měl jsem tedy odložit pero a dělat něco užitečnějšího. Leč, jak vidno, nutkání je někdy silnější než všechny rozumové důvody. Snažím se oslabit pocit viny vědomím, že výhodou a předností každé knihy jest, že může být kdykoliv zavřena a odložena.

Občas si myslím, že po mém narození jsem byl plnější cenných hodnot než ve stáří. Je podružné, že tehdy byly ve stavu zárodku, nerozvité, klubající se, slepé, jen nejasně slyšící, a přece tolik mnohoslibné. Ale nevyjádřil jsem se přesně: nikoliv podružné, ale druhotné.

Láska bylo vzrušující slovo

Narodil jsem se 22. srpna 1922 v Praze.

Bylo krátce po válce a přitom, zatím nepozorovaně, pod povrchem společenského a politického dění už bublaly kvasinky války další, ještě daleko strašnější. Snad jediná radostná zpráva, která se dá o té době říci, je, že jsem se narodil: o ničem lepším nevím. Když se konala

mírová konference v Paříži za předsednictví prezidenta Poincarého, nebyl jsem ještě na světě, ale když ministr zahraničí dr. Edvard Beneš odjížděl do Locarna ve věci důležitých smluv, to už jsem poskakoval po městském parku u Wilsonova nádraží, kam mne babička vodila na procházky, a vozil se za korunu v malém kočárku taženém poníkem. Protože je sám každý svým vesmírem, je místo našeho narození a místo, kde jsme prožili velikou část dětství, jakési centrum, pupek a ohnisko světa. V mém dětském světě mi bylo blaženě. Starosti a vrásky na tváři dr. Beneše jsem ani v duchu neviděl a nevěděl o tom nic. Netušil jsem pochopitelně, že jednou se mne tohle všechno bude náramně týkat a důkladně to zpotvoří můj život. Zatím byl svět barevný a lesklý jako mýdlová bublina. Uchvacující a plný tajemství. Lákal mne svou nevypočitatelnou a nedefinovatelnou krásou: večerní Václavské náměstí s neonovými reklamami, kavárnami, bufety a divadlem, to byl pro mne ten velký svět, do něhož jsem neměl přístupu. Závídel jsem dospělým a nenáviděl je, spatřuje v nich překážku, jež mi brání v rozletu. Ach, ta dětská nedočkavost.

A tady, v tom ohromném lunaparku, obklopen péčí rodičů a dospělými vůbec, jsem zbystřeně vnímal vše, co se života a světa nějak dotýkalo. Nejčastějšími slovy, která jsem v dětství kolem sebe slyšel, byla slova Bůh, láska, poměry a peníze. Nebyla to náhoda: vždyť opravdu jsou to slova vyjadřující ty nejzákladnější a nejdůležitější, skoro podstatné pojmy. Così zarážejícího bylo však v souvislostech s těmito pojmy a s mnohými zdánlivě si odporujícími aspekty. Bylo řečeno, že Bůh je. A otec pravil, že není dovoleno o tom pochybovat. Také mne dal pokřtít, a tak jsem římský katolík. Chodil jsem do kostela, ke zpovědi, k přijímání. Tak dobře: Bůh tedy je. O poměrech se většinou lidé vyjadřovali mávnutím ruky, ale ne právě v pochvalném smyslu. Láska, to bylo vzrušující slovo: záhadné a přitahující, dráždící smysly a zvědavost. Hlavní záhadou však byly peníze. Na jedné straně se pravilo, že jsou důležité a že se vše kolem nich točí. Tedy – peníze.

To slovo jsem slyšel přecho, ale co je zajímavé, nikdy ve smyslu, že jsou, ale naopak, že nejsou. Tady jsem poprvé v životě stál před velkým filozofickým problémem: na jedné straně jsou, tedy je tu jejich *jsoucnost*, na druhé straně prý nejsou: tedy *nejsoucnost*. Snad odtud pramenila má pozdější záliba ve filozofii, které jsem se amatérsky, ale o to vášnivěji věnoval. Záhada s penězi, s jejich *jsoucnem* a současně *nejsoucnem*, se v dospělém věku snadno a srozumitelně vyjasnila – peníze jsou: ale ve vlastní kapse jich zdaleka není tolik jako v kapsách těch druhých.

Pokusím se o zpětnou procházku vlastním životem, vlastní minulostí. Pokusím se zachovat vše, pokud mi paměť dovolí, jak se skutečně odehrálo, a nebudu si nic vymýšlet: ostatně je stará omšelá pravda, že život je nejlepší autor. A je ovšem *kýčař*, který kašle na všechny estetické nároky a požadavky. Nebudeme se však stydět tu *kýčařinu* života předeštit čtenáři, neboť kýč života má svou zvláštní a nedostižnou sílu i půvab.

Když se vracíme ve vzpomínkách zpátky, stojíme před nejtěžším úkolem: leccos je už časem zamlženo a nezřetelné, takže musíme zabránit dodatečně si události upravit nebo „*doformovat, dodělat*“. Zdeformovali bychom je a vlastně prolhali. Mnohé dávno zaniklo a uložilo se k pohodlnému odpočinku kdesi v podvědomí. Proto musíme pracovat s citem, a přitom racionálně, uvědoměle a s kázní své fantazie.

A jedno boží přikázání pro autory memoárů zní: nekrčit se a neponižovat, ale také se nevytahovat a nečinit se „lepší“.

Dovolte mi citát: Jednou se Susia modlil k Bohu: „Pane, tolik Tě miluji, ale nebojím se Tě dosti. Dej, abych před Tebou stál v děsu jako jeden z Tvých andělů, kteří jsou prodchnuti Tvým strašlivým jménem!“ A Bůh vyslyšel jeho modlitbu a jeho jméno proniklo Susiovým skrytým srdcem, jako se to děje andělům. Tu Susia zalezl pod lůžko zmítán živočišnou hrůzou jako malý pes a zavyl: „Pane, dej, ať Tě miluji opět jako Susia!“ A Bůh jej vyslyšel i tentokrát.

Ano, nekrčit se ani nevytahovat.

Jsme jedinci, jsme produkt, ale s nadějí na svobodu. Formuje nás genetické dědictví, poměry, výchova, osud, prostředí. Celá živočišná říše je jako my – dílo a dítko boží. Zvíře je však bez naděje. Člověk má naději: může se stát osobností, tvůrcem, třeba Beethovenem. Snad nejstrašlivější hřích a zločin je zmařit tuto naději a šanci. Jsme produkt naturalistických zákonitostí, a přece ještě něco navíc: můžeme se dopnout ke skutečné vnitřní a jediné pravé svobodě. Nuže dobrá: říkám o sobě, že jsem byl formován rodiči, výchovou a vším, co vytváří lidskou povahu. Pokusím se rozplést ta pásma vlivů, pokusím se rozplést ten proud, tolik podobný pletenci vánočky, a rozpojit povahu, možnosti, jež jsem měl, okolnosti, v nichž jsem žil, a zvážit sílu nebo slabost, jíž jsem s tím vším naložil. Jedno je jisté a často to opakují: povaha je osud člověka.

Ošklivý židovský chlapeček

Z prvních let mého života mi zůstává jakýsi zmatený, a přece jen někdy zřetelný obraz a dojem: cosi teplého, neklidného, rudého, hřejivého i bolestného. Otec byl kožešník, měl salon v centru Prahy, Ve Smečkách u Václavského náměstí. V té době byl salon o chloupek více nóbl než nejvýpravnější výkladní skříň obchodu – a otec toužil být nóbl. Poznal se s mladou učednicí kloboučnictví Martou Grimmovou z Mělníka. Moje matka byla za svobodna modelkou a předváděla dámské róby i v Paříži. Všichni říkali, že prý byla velmi krásná – se svou láskou k ní to neumím objektivně posoudit. Můj otec měl pověst znamenitého, ba vynikajícího dělníka. Dělal ručně, jen nejnutnější věci se šily na stroji, na skvělých singerovkách. Otec pracoval důkladně a poctivě. V tom byla trošku i jeho zkáza. Byl drahý, a navíc ani se zákazníky neuměl obratně zacházet: chyběla mu obchodnická mazanost a jisté (třebas poctivé) lišáctví. Byl to dobrý, ale chudý

živnostník, který však při své poctivosti nemohl nikdy zbohatnout. Se zákazníky jednala moje matka: měla vrozenou vlídnost, do níž se nemusela nutit ani ji předstírat, a ovládala tři jazyky.

Otec byl svým způsobem podivín. Snad je to příliš silné slovo, ale skutečně byl něčím v tomto směru. Zařídil si závod ve druhém poschodí, jsa přesvědčen, že je to noblesnější než nejhonosnější výkladní skříň na některé z hlavních tepen města, a nemýlil se zcela. Měl pověst věčně nenaloženého bručouna a mrzouta. Trpěl obrovskými výkyvy nálad. Když si někdy po obědě zdříml na otomanu, probudil se v náladě vraha. Šel z jedné krajnosti do druhé, o chvíli později už si pobrukoval nad rozpracovanou liškou, kunou, štuclem nebo dámským kožichem. Dbal na dobré zdání a faktem je, že měl nejen znamenitou pověst jako kožešník, ale patřili jsme k té sociální vrstvě, které se tenkrát říkalo „spořádaná, lepší rodina“. V časech, kdy se obchody hýbaly, zaměstnával dva dělníky a sám nedotčen seabeměně jakýmkoli sociálním uvažováním s gustem zadržoval „Mehrwert“ čili nadhodnotu dle Marxe, aniž věděl, co zločinného z marxistického hlediska činí. Byl to takový malý, drobný, maloměšťácký vykořisťovatel. Neměl žádné vzdělání. Měl rád bohaté a vznešené lidi. Říkával, že jedině ti si koupí kožich nebo virginskou vydru. Kromě toho mu bohatí vždy imponovali. Když zaslechl slovo „komunista“, dostal nervózní tik do ramene a na tváři se mu usadil výraz upřímné ošklivosti. Byl stoupencem dr. Karla Kramáře, silné to pravice národní demokracie.

Moje maminka byla židovka a s tím se otcova matka těžce smířovala. Kromě toho měl otec velký sklon k antisemitismu. A já, když jsem se narodil, jsem byl slabé a křehké dítě, dostávající však stále více židovské rysy: byl jsem takový ošklivý židovský chlapeček. Přistihl jsem někdy otce, jak si mne zkoumavě a skoro nedůvěřivě prohlíží: Tak tohle je můj syn, to židě? Narodil jsem se jako slaboučké, útlé a subtilní dítě, křehké snad až moc. Představuji si, jak rodina stála nad kolébkou v mírných rozpacích: měla radost z narození potomka, což

je vždy všude radostná událost, nebo převažovalo zklamání nad tak slaboučkým tvorečkem?

Maminku si pamatuji dost přesně. Vidím ji, tichou, mírnou, nemnohomluvnou, jak jedná se zákazníky. Mělo to formu. Nikdy nebyla servilní ani nevnucovala zboží a zakázky. Otec byl pravý opak. Když jsem ho viděl, jak obskakuje tlusté uzenářky se svým „zajisté, milostivá“, „ano, tady to projmeme a tady zvedneme rantl, bude vám to slušet, milostivá“, věděl jsem, že nikdy nebudu kožešníkem. Maminka byla moje jistota a mír v duši. Jednu dobu jsme bydlili v Žitné ulici, ale otec přespával v salonu. Říkal, že z pracovních důvodů, ale ve skutečnosti proto, že chtěl být nekontrolován a večer si někdy zařádl. A tak rodina, to jest maminka, babička a já, jsme měli byt v Žitné ulici č. 28. Za soumraku si mne maminka vzala na klín, posadila se k oknu, vzala knížku, ukazovala mi obrázky a četla nebo vyprávěla. Nechtěl jsem jíst, museli mne nutit. Abych byl silný a zdravý, jak pravili. Prosili, vyhrožovali, vše marné. Nimmal jsem se v jídle a těšil se už, až to utrpení skončí a já snad budu moci jít ven, někam s kamarády. Když všechno selhávalo, zkoušela to maminka s triky a s něhou. Posadila mne na okno a sledovali jsme provoz a život v Žitné ulici. „Tamhle je povoz s koňmi, tak, Miloušku, jedno sousto za koníčka, ano? A jednu lžičku za toho druhého koníčka. A jedno sousto za tatínka, a jedno sousto za babičku...“ To dalo práce a úsilí, než jsem snědl malou večeři!

O mnoho let později, v dobách školních, maminka byla mým anđelem strážným. Když mne otec nechtěl pustit ven, řka, že bych se měl spíše učit než „někde trajdat, mařit čas a dělat lumpárny“, ona se plaše a nesměle přimluvila. Když otec už už nabíral síly k rozzuření, s nebeským klidem ho zmírnila. Byla dost nenáročná, a přesto, že kdysi dělala modelku, nijak zvláště se neupínala k ženské marnivosti a nedala mnoho na parádu. Pořád ji vidím před sebou jako uhnětenou ze stínů, oparu, něhy a vroucího, citově vroucího duševna. Stála

několikrát modelem na různých výstavách a malíř Šafařík, sice žádný génius, ale přece jen dobrý malíř, ji namaloval v kostýmu Carmen. I podle toho portrétu se dá soudit, že byla nevšední a oduševněle krásná. A také ji ve vzpomínkách vidím zvláštním způsobem smutnou. Ve výrazu očí a v podivném úsměvu: ať tak či onak, smutek v ní byl. Podle všeho nebyla ve svém manželství příliš šťastná.

Moje drahé sestřenice

Balzac říká, že muž má mít sedm žen, každou s jiným určením. To by se mi velmi líbilo, ale myslím, že dnes je to jaksi nad poměry. Dále Balzac říká, že první eroticko-sexuální zkušenosti bývají se sestřenicemi. Já měl dvě. Dnes je doba, kdy se sluší a patří spouštět hloubkovou sondu do podvědomí a dát najevo, že víme, co je to psychoanalýza. Jenže já dávno před tím, než jsem taková slova slyšel, už jsem se choval tak, že jen důkladná psychoanalýza to může pořádně objasnit.

Dvě sestřenice a já – naše hravost byla obdivuhodná. Každou středu odpoledne šla teta Evženie do kavárny „Šroubek“ na takzvaný „babinec“. Několik starších, vážených, důstojných a obrovsky hloupých dam tam nad kávou propíralo svět. Většinou, myslím, dospívaly k závěru, že svět je na šikmé ploše, šine se ke zkáze a mravnímu rozvratu, s čímž teta Evženie vášnivě souhlasila netušíc, jaká mravní zkáza se zatím děje u ní doma. Ještě jí bylo vidět na paty a už myši měly pré. Šťastny, že kočka není doma. Říkám, naše hravost byla bezmezná. Napnuli jsme po nábytku pomocí napínáčků ubrusy, prostěradlo, dečky, čímž vznikl veliký stan. A v jeho přítomí se hrálo. Na co? Na „doktora“, nebo „na tatínka a na maminku“. Hry, které skýtaly nejvíc možností: ohmatávali jsme se. Sahali si na zakázaná a hříšná místa, jež kupodivu většinou sídlila v kalhotách a sukni. Už tenkrát jsem žil pod tyranií věčné sexuální žádostivosti, s tou despo-

tickou permanentní erektivitou. Hrál jsem doktora, který přicházel prohlédnout pacientku. Tou byla Eva, o rok starší než Hana, a vzrušením sotva dýchala. Stan tvořil záhyby a zákoutí, o to bylo prostředí žádoucnější. A čas šíleně letěl, teta se vracívala kolem šesté hodiny, teď bylo pět a my ještě nebyli na vrcholu svých odvážných hmatů. Přitom půl hodiny bylo zapotřebí k tomu, abychom dali byt do pořádku, všechno uklidili a nikdo nic nepoznal. Když už je tak hloupý, že nezná děti. Pak přišla teta, byla spokojená a ptala se na domácí úkoly. Pracovali jste? Holky mlčely jako zařezané, já bezostyšně, bez zábran a skoro s požitkem lhal: „Ano, nehnuli jsme se od učební látky, ovládli jsme vybraná slova na S: sypati, sýr, sýkora, sýček, syn, sytý, syrový, sysel.“

„Dobře,“ pravila teta, „za chvíli bude večere, tak koukej mazat domů, ať vaši nemají strach!“

Doma strach neměli, jen otec chtěl občas vidět žákovské sešity. V nich se to jen hemžilo červenými výstrahami, opravami, hrozbami důtky. Ale na to já nemyslel, šel jsem spát a usínal jsem jako andělíček.

Kapitola o mém dětství se blíží jaksi k závěru, ale ještě než skončí, rád bych ji doplnil několika vzpomínkami, nebo spíše obrázky; dle mého soudu velice důležitými.

Je parné léto, podvečer, pohádkový čas, který má navíc hodnotu prázdnin, a škola je nebezpečí tak vzdálené a neskutečné. Strýc zapřáhá dva černé koně do korby a jede se na jetel pro krmení. Už teď bučí ve stáji hlady některé z dvaceti krav. Jsem osmiletý, devítiletý, dvanáctiletý kluk. Sedím hned za vojem a strýc mi předá opratě: intenzivní pocit štěstí a rozkoš. Dva oblouky, plné a lesklé, dva koňské zadky přede mnou se třou o sebe, nádherné ocasy odhánějí mouchy a ovády a vzduch je prosycen nejvzrušivějšími vůněmi na světě – obilím, večerem, jabloněmi, jetelem, koňským pachem, zeminou, travou, senem. Celý svět je nádherný, barevný.

Ve velkém sále paláce Lucerna je výstava kožešníků. Úzký pruh prostoru tam má pronajatý i můj táta. Je tam celý den, od rána do večera, kdy se zavírá. Nemůže, ale hlavně nechce opustit ani na minutu tohle důležité místo. Tady předvádí a nabízí svou práci a dělá si reklamu. Matka mu nosí v kastrůlku jídlo a já jdu s ní. Kožichy, képy, lišky, rukávníky předvádějí manekýnky. Jsou štíhlé, vysoké, dráždivé, tajemné a nedostupné. Vyšší bytosti z nedostupného světa. Poodhrnutým závesem zahlédnu, jak se převlékají. Je to jen mžik, ale stačí, aby ztuhla krev. Jedna z nich má právě svou nádhernou štíhlou nohu na židli a navléká si punčochy. Obraz navždycky zůstane v paměti.

Po obvodu parku na Karlově náměstí byla vždycky o Vánocích pouť, jak má být: střelnice, kolotoče, cukrová vata, turecký med, houpačky, aligátor v zeleném smrdutém nálevu ve vaně, jízda smrti, bramborové divadlo, nejtlustší žena na světě, stánky s vuřty a limonádou. Všechny peníze jsou utraceny, ale vuřty voní omamně a pronikavě, sliny se sbíhají. Marně ovšem. Jakási paní s kožešinovým límcem se zakousne do vuřta, až jí omastek teče po bradě. V té chvíli jsem si přísahal, že to jednou musím někam dotáhnout, udělat díru do světa, zbohatnout – a pak že si koupím celý ten stánek s vuřty i s tou limonádou.

Ve škole, kterou nenávidím, se kluci dost často perou. Vrcholně si to hnusím a kromě toho se cítím strašně slabý a zbabělý. Hned jak začnou, klidím se raději stranou. Nejspíš jdu na záchod, kde se věnuji hlubokým myšlenkám o životě. Otec říká, že „správnej mužskej musí bejt zdatnej!“ Nutí mě proto chodit do Sokola. Nenávidím to. Sportování mne smrtelně nudí. Kromě toho to v sokolovně strašně páchne zpocenými těly, cvičkami a záchodem. Kluci do mě strkají a mnohokrát mi řekli „srabe“. Ulejuvám se, jak to jde, a chodím „za Sokol“. Otec mi jednou přišel naproti a všechno prasklo. Na několik dní se pak rodinný život zakabonil.

V tátově saloně je veliké zrcadlo, kožené klubovky, kulatý stůl s módními časopisy a krejčovské panny. Některé zákaznice jsou mým ideálem, jsou nadpozemsky krásné, žádoucí, přímo nemravně pěkné a elegantní a hlavně – starší. A to mě láká. Rozhodně to nejsou pometla jako ty holky ve škole, za které se stydím a s žádnou z nich bych se nikde neukázal, ba ani kousek po chodníku nešel, aby si snad někdo nemyslel, že s nimi něco mám.

V životě to musím někam dotáhnout

Národní divadlo. Přesně v devatenáct hodin se otevírají dveře zleva a zástup tísňící se u nich už přes hodinu je vpuštěn. Nastává zuřivý úprk nahoru, na druhou galerii. Dnes zpívá Vilém Zítek, Ada Nordenová, Jan Berlík, u dirigentského pultu bude Charvát nebo Milan Zuna, možná snad sám Otakar Ostrčil. Ať tak či onak, dole na jevišti se zase budou dít fantasmagorické, povznesené věci. Hudba rozechvívá smysly i představivost. Je to zase útěk od skutečnosti, která se mi tak nelíbí.

Ve Stavovském divadle se hraje komedie Edmonda Konráda *Svět, kde se žebře*. Vidím ji už počtvrté, protože v ní hrají Hugo Haas, Eduard Kohout – a Jiřina Šejbalová. Tu jsem obdivoval i jinak než jen umělecky. Jednoho dne – patrně v sobotu po odpoledním představení – stojím opět u zadního vchodu vedoucího k hereckým šatnám, abych spatřil tyto vyšší bytosti. Muselo to být v zimě. Vidím Eduarda Kohouta v dlouhém plášti s perziánovým límcem, jak vyjde ze dveří. Má nízký klobouk – tralaláček. Zastaví se, vyjme cigaretu, zapálí si, mohutně vyfoukne kouř, dá si několik šluků a pak nádherným obloukem cigaretu odcvrnkne. Umiňuju si, že jednou budu také tak slavný a budu hodně kouřit, protože to výborně vypadá. Druhá vyšla Jiřina Šejbalová v polokožichu z černých breitschwanzů, což jsou dra-

hé, nejjemnější kůže z ještě nenarozených oveček. Odhadl jsem, že kožich je od firmy Růžek a Löwenstein. Bože, jak té to slušelo! A třetí vyšel Hugo Haas. Čekala na něho ukrutně hezká dívka a hned se k němu připojila. To už byl moc silný dojem. Zase jsem pocítil mučivou, svíravou závist. Žena pro mne tehdy byla nejvyšším vrcholem i smyslem vesmíru, dábelsky ovšem nedosažitelným. Ale to není vše. Završení všech dojmů mělo teprve přijít. Vyšli dva kulisáci a opřeli se o veřeje dveří – snad aby se nadýchali čerstvého vzduchu. Jeden měl kastrol a lžíci. Odklopil pokličku a já ucítil fantastickou a pronikavou vůni husích drůbků s rýží. Měl jsem příšerné laskominy a nutkání poprosit aspoň o jedno sousto, ale nesebral jsem odvalu. Tehdy jsem znovu pocítil v hrudi jakési heroické odhodlání a předsevzetí přímo slavnostní, že to musím v životě někam dotáhnout. A pak že se do husích drůbků zahrabu.

Prázdniny na statku, nádherné nohy manekýnek, touha po vuřtu, obluda školy i Sokola, opera, hudba, divadlo, žárlivost na Haase – to všechno byly jen tenké stružky pod povrchem slévajícího se kalného jezera podvědomí, pozvolna však a nepozorovaně formující povahu. Emoční labilita a zděděná hrůzná nemoc, o níž bude řeč později, tu povahu zvolna a spolehlivě modelovaly. Nemělo trvat dlouho, abych poznal, že pro život to není povaha právě nejšťastnější...

Ejaculatio Praecox

Svět mého dětství se vlastně smrsknul na ulici Ve Smečkách, na Václavské náměstí a na hlavní tepny Prahy. V ulici Ve Smečkách bylo totiž všechno, s čím se člověk na své životní pouti setkává: kdyby na jejím začátku stála porodnice a na konci u Václavského náměstí hřbitov, bylo by tam všechno. Hospody, koloniál, řeznictví a uzenářství, dva biografy, módní dům Koumar – Krejčí, v němž v prvním poschodí byl luxusní pánský krejčovský salon a nahoře masérský salon – prostě nevěstinec.

V tom bordelu byly pochopitelně prostitutky, sice jen čtyři, ale pěkné. Všechny se mi líbily a díval jsem se pořád z okna, abych je viděl, když někam šly. Zvláště jedna byla pěkná, do ní jsem byl zamilovaný. A přestože jsem leckde slyšel různé řeči o těch vyvrhelích společnosti, o těch nemravách, byl jsem jimi čím dál více přitahován a zvědavě jsem si je prohlížel, hledaje, co zvláštního a ďábelského na nich uvidím. Neviděl jsem však nic. Jen mne vzrušovaly. Ta, která se mi nejvíce líbila a o níž jsem před usnutím snil, představuje si nejdráždivější situace, se jednou na mne usmála. Tehdy jsem se rozhodl, že až trochu dospěji, ušetřím si na ni. A splnilo se mi to.

Ted' přeskočím pár let. Když mi bylo kolem patnácti, ona stále dělala své řemeslo a pořád byla pěkná. Nádherné, pevné nohy, dokonalý zadek, vzrušující přisprostlou tvář, vlasy černé jako uhel. Měl jsem trému a dvakrát jsem to vzdal; čekal na ni, ale když šla, neměl jsem odvahu a nechal ji projít kolem sebe. Srdce mi bušilo až v krku: stud, strach, tréma a lačný chtíč. Až jednoho dne, stál jsem zase na chodníku a čekal, netrpělivý a rozrušený. Konečně šla. Pokročil jsem jí vstříc, ona se zastavila a ležérně řekla: „Copak chceš?“ Myslím, že jsem ze sebe vypravil přiškrceně: „Já bych...“ Dál už jsem se nedostal. „Tak pojď!“ odpověděla. Vedla mne o dvě ulice dál, do starého tmavého baráku. Šli jsme po úzkých, vrzajících schodech do prvního patra. V domě všechno páchlo a bylo odporné: špína, moč, zatuchlý vzduch. Otevřela jedny dveře a ocitli jsme se v malé místnosti. Bylo to děsivé prostředí: tma, na stropě slabá žárovka, podělaná od much, stůl, dvě židle a kanape. To bylo vše. I tady páchla špína a nečistota. Uprostřed místnosti stál kýbl na použité prezervativy. Sedla si na kanape a chvíli mě zkoumavě pozorovala. Tvářil jsem se asi ohromně pitomě a pro ni to musel být pohled pro bohy: pubertální kluk, nesmělý, zájímavý se, plný lačnosti i studu. Řekla, abych si sundal kalhoty a nasadil si prezervativ. Poslušně jsem to učinil, podoben stroji a tolik stroji nepodoben. Byl to významný okamžik mého rozdychtěného, nezralého života, a tak jsem jej také

prožíval. Budu-li popisovat s určitými podrobnostmi následující děj, není to ze záliby v nechutných detailech a popisnosti, ale z přesvědčení, že každé slovo, každé gesto a každá maličkost se tu proměňují v neklamnou výpověď. Prozrazují rozhodně více, než by dokázal pokus o popis oné – „hluboké vnitřní duševní procedury“.

Ona sama si sundala sukni, ale blůzičku a svetr si nechala. S neobratností směšnou a dojemnou jsem k ní ulehl. Poté zkontrolovala ještě, zda mám správně nasazenou ochranu. Pak rozevřela nohy. Nesměle jsem pípнул, že bych rád viděl řadra. Zavrtěla hlavou, že ne, a pronesla svým způsobem nádhernou větu: „To je jen pro mého chlapce.“ Nyní jsem usiloval o to hlavní: vniknout dovnitř, do středu toho žádoucího a hříšného těla, po němž jsem tolik toužil. Pomáhala mi rukou, ale nešlo to. Nevzrušena, byla vlastně nechtěně nepřístupná. Coitus nebyl možný, neboť nebyly splněny základní předpoklady: erekce penisu muže a lubrikace vagíny. Dostal jsem se jen na krajíček, ale vzrušení bylo tak silné, že po několika minutách se dostavila ejakulace. Bylo jasné, že je ráda. Pocítila úlevu, že se zbavila toho dětského nezralého pokusu, toho pubertálního „zákazníka“. Tak jsem prožil první ejaculatio praecox. Tím všechno skončilo. Prezervativ byl odhozen do kóblu, ona se oblékla a začala spěchat. Ve mně fakt a průběh první soulože – vlastně jen pokusu o soulož – vězel v mysli jako trn v těle a zafixoval se v komplex méněcennosti, ve fixní ideu, jež mne dlouho pak provázela životem. Měl jsem hrůzu z onoho předčasného výronu semene, které se vždy neodvratně dostavovalo. Na dlouhou dobu mne to mělo poznamenat.

Po vylíčení toho, jak jsem se ve vši trapnosti poprvé „pomiloval“, musím se zmínit i o tom, co bylo tak typické a charakteristické pro jalovou dobu toho pubertálního věku, kdy masturbace má člověka ve svých spárech a nahrazuje mu plnohodnotný sexuální život. Masturbace byla totiž neodmyslitelnou součástí našeho klukovského života. Nevím, jaký by mělo smysl to zapírat.

Onanovali jsme většinou nad fotografiemi žen, tehdy v dráždivých a „nestydatých pozicích“. Božíčku, jak doba se změnila: co tehdy bylo „nestoudné“, je dnes nejslušnější běžná pozice! Tehdy stačila žena v plavkách, nebo s obnaženými nohama, aby to byla „neslušná“ fotografie. To, co na nás dnes útočí ze všech plakátů a běžných fotografií v novinách, byla tenkrát nepředstavitelně odvážná málem pornografie. Pokrok je neúprosný a v této oblasti našel nejpříznivější půdu: směrem k nechutnosti, vulgaritě a často degutantnosti vyrazil pokrok plnou parou a dosáhl úctyhodných met. Pomalu nemá už mezí ani hranic a to, co má být krásným, vzrušujícím a intimním individuálním zážitkem, je záplava nevkusu a falešné pojaté „odvahy“.

Když jsme tak masturbovali nad fotografiemi (většinou filmových hvězd), zjistil jsem, že po čase, aby dráždivost neklesla, je nutné vyměnit i fotografie. A tak mne napadlo, že i v životě to s tou sexuální věrností jednomu a témuž sexuálnímu objektu nebude asi tak strašné, a že to nelze brát příliš dogmaticky.

Zásady a pravdy

Není možné líčit mládí a pominout školu, to hrůzyplné strašidlo, tu obludu. Nenáviděl jsem školu. Tady mi brali osobní svobodu a vnucovali to, co mladý člověk mylně a pošetile nesnáší, totiž úctu a poslušnost autority. Naslouchal jsem učitelům a vlastně je nenáviděl, a dokonce jsem jimi pohrdal. Jistě že ne všemi, byli i takoví, které jsem upřímně ctil a kteří mi imponovali. Ale bylo jich málo. Většinu jsem naslouchal, ale v duchu tiše vzdoroval. Byl jsem neoriginální a tuctově typický mladý „buřič“ se vší hloupostí a nectnostmi toho věku. Směšný a nepůvodní insurgent – ale takových nás bylo mnoho, každý po svém, podle své úrovně a inteligence. Zcestnost i zase jasnozřivost mého myšlení se výrazně počala projevovat právě ve škole. Nemaje rád školu ani profesory, žil jsem v skryté opozici. V duchu jsem bojoval a polemizoval

s profesory. Když některý přednášel, pozoroval jsem ho superkriticky, díval se mu třeba na oblečení a myslel si: Tak vidíš, mudrci, tolik toho víš, a tady jsi učitýlek za pár šestáků! Například v hodině zeměpisu, když profesor vykládal, kde leží Dardanely, říkal jsem si: Je to všechno nesmysl a ztráta času. Buď na tom jednou budu špatně, budu mít existenční starosti a pak mi věru nastanou jiné starosti, než kde leží Dardanely. Nebo to někam dotáhnu a pak vždycky budu moci stáhnout okénko u svého přepychového automobilu a zeptat se prvního kolemjdoucího: „Prosím vás, kde leží Dardanely?“ A on jistě ochotně a zdvořile odpoví: „To musíte jet rovně, pak vlevo, zase doprava a hned za rohem jsou Dardanely.“

Mnohé moudrosti, zásady, poznatky, které se nám snažili ve škole vštípit pro další život, jsem podroboval neúprosné kritice. Třeba moralita nesobeckosti: Člověk má žít pro druhé. Dobrá, říkal jsem si, ale co budou dělat ti první? Až když dojdeme na konec řady, ten poslední zůstane na holičkách? Nebo výklady o tom, že člověk má mít neúprosné, železné zásady. Tento omyl jsem brzy prokouknul. Zásada je strnulý princip, nutící k stejnoměrnému defektu všude tam, kde je třeba řešit jednotlivě a odlišně. Zásadou jako jedním vrhem v kuželkách porazíte deset odlišných případů. Zásada jest jakési zdrobnělé náboženství, dokonce je to náboženství proměněné v drobné. Jsou to berličky, jsou to chůdy. Kde žijoucí a silná povaha jedná vždy podle chvíle a okolností, po příkazu své zákonité bytosti, tam slaboch má zásady. Jaká to úleva pro samostatné myšlení! A naopak, kdo má vlastní charakter, nepotřebuje zásady, překážely by mu. Zásadovost je pomůcka, jest to prkýnko, držící ve správné poloze ruku, vyztužuje, co je bez kosti.

A přeci si teď najednou budu zdánlivě odporovat. Ve svém starém věku učinil jsem nevývratný a oslňující objev. Věřte či nevěřte, ale je tomu tak: všechno, čemu jsme se kdysi v mládí z nerozumu vysmívali, čím jsme pohrdali, co nám připadalo mrtvé, strnulé a konzervativ-

ní, stařecké a neodvážné, vše znělo našim uším jako omšelá melodie starého kolovrátku, kterou už nikdo neposlouchá – to všechno byly pravdy.

Je totiž opravdu lepší být poctivý než nepoctivý, je opravdu lepší mluvit pravdu než lhát, je opravdu lepší usilovat o to, vidět věcem pod kůži, je opravdu lepší milovat než nenávidět, být sebekritický než nafoukaný, vědět, že obdarovaným je dárcce, a ne naopak, být velkorysý, a ne malicherný! Dlouho bych mohl pokračovat, co všechno člověk musí zažít, protrpět a procítit, poznat na vlastní kůži, aby se pokorně a s pýchou objevitele vrátil k základním myšlenkám, jež od mládí slyšel, přijímaje je většinou s odporem a pohrdáním! Jaký ideál je ve slovech Shakespearových i pro toho, kdo o Shakespearovi nemá ani ponětí! Napsal ten velký básník: „(...) žil ušlechtilé z dobrých živelů složen tak, že sama příroda by mohla povstati a říci všemu světu: ano, to je muž!“ Co více dělá chlapa, co více ho zdobí než svaly a bicepsy, vždyť mužnost není věc pohlaví, ale duševních a mentálních kvalit. Pak muž budí úctu, aniž musí co dělat, pak získává respekt a autoritu. A Francouzi řeknou s obdivem: „*A tout seuigneur tout honneur!*“ Velkému pánu všechna čest.

Opera, V+W, Tom Shark

V mých klukovských letech – žil jsem v Praze, která byla vlastně celý můj svět – byla tu divadelní paleta pestrá a pro mne znamenala vizitku toho, že je velkoměsto. Divadlo se skvělo v mnoha podobách, úrovních a formách: bulvární scény, operety, divadlo pro mládež, Spejbl a Hurvínek, dvě divadla patřící úspěšným komikům (Vlasta Burian, Jára Kohout), až po oficiální scénu Národního divadla, kamenného z „nejkamennějších“, hrajícího ve dvou budovách. Ale ani tohle divadlo, kamenné a oficiózní, nebylo sterilní konzervou. Děly se tu mnohé pozoruhodné věci, experimentovalo se; za všechny stačí

jmenovat éru Hilarovu. Ač jsem cítil, obdivoval a miloval mnohé z činoherních herců, hlavní mojí láskou byla opera. Stojí za povšimnutí, jak se stalo, že jsem si nadlouho zachoval nepoškozený a nenarušený obdiv k opeře. Nevím už, kdo řekl, že opera je spojení vznešeného se směšným. Ve století, kdy existuje film a televize, a tudíž vládne neúprosný realismus, operní stylizace se zřetelem na hudbu a zpěv dostávala na frak a byla pohodlným předmětem výsměchu. Toho všeho jsem byl ušetřen vlastně díky sociálním příčinám: otcova šetrnost, vybíjející se hlavně na mně, nedovolila, abych chodil jinam než k stání za tři koruny na druhou galerii. Z té ohromné výšky a dálky jsem viděl jen celkovou skrumáž. Působila majestátně, k tomu zněla hudba a já si pod stropem divadla připadal, že sahám po nebesích. Komičnost opery spočívá v detailech. Ty mně však nebylo dopřáno z galerie spatřit, a tak opera neztratila v mých očích nic ze své důstojnosti.

My jsme tenkrát žili ve dvou světech. Lépe řečeno – v jednom jsme žili a o druhém jsme věděli. Ten první byl všední, reálný, obyčejný svět. Byl to domov, rodiče, škola, řeči o těžkosti života a všechno kolem nás. Ale pak tu byl ještě svět umění, hudby, divadla, filmu. A tenthle druhý svět měl na mne magické účinky, přičemž návrat do obyčejného světa byl krutý a nepřátelský.

Opera a hudba na mne působily jako alkohol: opojně rozněcující fantazii a působící fyzickou rozkoš. Kino přinášelo pohádky a iluze: ať to byla romantika milostných příběhů, v nichž Gary Cooper miloval Jean Arthurovou a měli s tím potíže, nebo jsem spatřil můj ideál ženy, vampa Jean Harlow. Pokaždé jsme vyšli z kina zcela omámeni. Skvělé byly i americké veselohry – Laurel a Hardy, nebo Harold Lloyd, i když ten už méně. A nad všemi panoval jeden Bůh: Charlie Chaplin.

V biografech bylo možné se rozcítlivět nad osudy chudých dívek, které ku štěstí přišly, v divadlech čekala právě tak *Veselá vdova* jako třeba drama s uměleckými ambicemi, v nočních podnicích zářily kabarety, Václavské náměstí svítilo večer desítkami reklam – snový

svět, sladký, svůdný, zrádný, dovedl klukovi pěkně zamotat hlavu. A pak přišlo něco, co možno označit jako událost. V té řadě mnoha divadelních forem se vytvořila podivuhodnost: Osvobozené, pak Spoutané a opět Osvobozené divadlo Voskovce a Wericha. Ti dva, když jsem na ně narazil, znamenali předěl v mém zmateném a chtivém mladém životě. Voskovec, Werich a Jaroslav Ježek, aniž se sebezně domluvili s Charlie Chaplinem, sehráli v mém životě dost slušnou roli. Když jsem poprvé viděl V + W v *Baladě z hadrů*, dostal jsem málem horečku. Ovšemže jsem všemu nerozuměl, hlavně politickým narážkám, ale vycítil jsem hned a okamžitě, že mám před sebou dvě velké osobnosti, které mne čímsi fascinují. Přidáme-li k tomu nádhernou Ježkovu hudbu, bylo moje zajetí dokonáno. V Osvobozeném divadle jsem si kupoval lístky k stání na balkóně a po představení jsem chodil k zadnímu vchodu, abych viděl své miláčky a prosil je o podpisy. Měl jsem každého z nich podepsaného mnohokrát. Někteří mne už znali, ale to nevadilo ani jim, ani mně. Může se to pojmout jako beztvářost, ale také obráceně – jako šíře mé povahy: co všechno se do mne vešlo! Na tyhle rozkoše, které mi dávaly jediný smysl života, byly však zapotřebí peníze. Je hluboký omyl myslet si, že mladý kluk je nepotřebuje. Naopak – nikdo nepotřebuje tolik peněz jako mladý kluk. I když nejde samozřejmě o velké sumy. Můj otec byl však dosti šetrný. Uměl sice rozhazovat a být až marnotratný, pokud se jeho zálib týkalo, ale na matku a na mne uplatňoval filozofii šetření, o které často rozvláčně pěl přímo ódy. Já ale potřeboval peníze na detektivky (jednu dobu jsem vášnivě četl Toma Sharka, sešit stál korunu padesát), na divadlo, biograf a sem tam na humrový chlebiček v bufetu Rokoka. Otec mi však s gestem vezíra dával na týden maximálně pět korun. To byly drobty a nestačily ani na třetinu mých potřeb! Na opery do Národního divadla jsem chodil dvakrát i třikrát týdně; byla to slavná éra Ostrčilova s vynikajícími pěvci. A kromě toho ty biografy! Pravidelně se chodilo do Ci-

nemy Vlasty Buriana, potom do „Besedy“ Ve Smečkách a ještě všude tam, kde právě hráli lákavý film.

Nouze prý naučila Dalibora housti. To je pravda jako máloco. Tak jsem kradl tátovi peníze z jeho portmonky, ale vždycky tak, aby to nepoznal. Pořád to však nestačilo. Tíseň prospívá důvtipu a vynalézavosti. Málo platné, „nuzota z lidí lotry činí a vlky z lesů žene hlad“, zpívali V + W. Táta byl filatelista a měl slušnou sbírku. Neměl však na tu svou vášeň čas, hlavně ne v sezoně, to jest od podzimu přes zimu až do jara. Se známky se pipal vždy v létě, kdy bylo méně práce. Nápad tu byl hned: kradl jsem mu známky a můj kamarád Robert Epstein mu je chodil prodávat. Věděli jsme, že to jednou musí prasknout, jenže tak daleko jsme lehkomyšlně nemysleli. Tohle mistrovské dílo přelstění rodiče se dlouho dařilo. Spokojenost byla na všech stranách. Táta měl radost, že má další exemplář známek, já měl peníze a Epstein si vysloužil od táty pochvalu, jaký je hodný chlapec. Konec a následky toho roztomilého podvodu, který táta jednoho dne odhalil, teď přeskočím. Vylíčím je, až jednou budu psát nějaký horor.

V Kosím hnízdě

Vzhledem k tomu, že se ze mne nakonec stal herec, čtenář by chtěl asi slyšet aspoň zmínku o tom, že talent se tu už tenkrát projevoval. Talent i tužby být hercem. Lituji, ale nemám-li lhát, musím říci, že nic takového nebylo. Když rodičům přišla návštěva, vlezl jsem pod stůl a hrál – Kozinu a Lomikara. Tenkrát se hrál český film režiséra Svatoopluka Innemanna *Psohlavci*, v němž Lamingena ztělesnil Theodor Pištěk a Kozinu Bedřich Karen. Já byl však uhranut Lomikarem. Ošklivý rys povahy: jsem kluk a všechny moje sympatie patří Svobodnému pánu Lamingenovi z Albenreuthu. To je u kluka neobvyklé gusto! Lomikar mne dopaloval, proč se s tou chamradí tak maže? Já bych s nimi jinak zatočil, říkal jsem si. Jen být takovým Lamingenem!

Divadlo, hudba a holky, to je dost zájmů, aby už nezbylo mnoho času na jiné věci. Prospěch ve škole byl stále horší a táta zuřil. Měl se mnou velké plány. I když dost jednoduché: chtěl, abych byl bohatý obchodník. To sice nebyl nejhorší nápad, žel u mne neuskutečnitelný. Když jsem viděl otce, jak obskakuje zákaznice, věděl jsem, že nikdy kožešníkem nebudu. Otázka, čím budu, nebo čím bych toužil být, byla stále aktuálnější, ale zůstávala bez odpovědi. Ničím jsem netoužil být, chtěl jsem hlavně *být*. Ocitnuv se však ve věku, kdy už by se nějaké touhy v tomto směru měly projevovat.

Byl by hřích přeskočit údobí něžně legrační, kdy jsem byl v přechodném věku: už ne čirá puberta, ale ještě nic vyššího. Měl jsem dva přátele až na kůži – Františka Červinku a Petra Schulhoffa. S Červinkou jsme byli znepokojováni nočním životem Prahy. Tolikrát jsme slyšeli – „bahno velkoměsta“. Mohlo nás v tom věku něco více lákat a vábit než ono bahno? Ctnost neměla tolik půvabů. Proto jsme si jednoho dne s Červinkou řekli, že půjdeme chytit život za pačesy. Šli jsme do Kosího hnízda, což byl dost vykřičený podnik, s kapelou, laciným vstupným, vonící hříchem. Našli jsme si stůl, objednali si nej-lacinější víno a kolem sebe vysílali démonické pohledy, snažíce se vypadat hodně zkaženě. Pak se podařilo přilákat dvě dívky, jež si k nám přisedly. Večer tedy začínal slibně. Ale Červinka všechno zkazil. Najednou vyslovil jméno Vladislava Vančury a už nás nikdo nezadržel, zkáza se rozjela. Začali jsme se přít o Vančuru a dvě dívky seděly jako na žhavém uhlí, majíce dojem, že sedí s dvěma velmi nudnými blázny. Po chvíli řekly, že musí na toaletu, zvedly se a už se nevrátily. My pokračovali v debatě stále vášnivější, dívky nepostrádající, a přeli jsme se ještě po cestě domů. Přišli jsme k ránu a rodiče byli přesvědčeni, že jsme se vrátili prolezlí všemi kanály a bahnem velkoměsta.

Společenský život byl rušný, někdy v něčem i honosný, určitým vrstvám se vábivě lesknul, jiné provokativně dráždil. I na zběžný pohled dával zřetelně vystupovat ostře se rýsujícím třídním rozdílním.

V té době těžko mohla pravice mávat rukou nad hesly třídního boje: bylo možno jen soudit, jaké kdo zaujal stanovisko k tomuto neúprosnému sociálnímu faktu. Vytvářelo se nejpříznivější podhoubí socialistickým myšlenkám a hnutím. Krajní levice v komunistické straně, dávno už v hloubi své duše bolševická, utěšeně zrála jako hrušky na slunci. Kdy odhalí své pravé pudy, kdy odloží svou masku, bylo jen otázkou času. Ten přišel dost záhy. Celkově to byla ideální doba pro smrtelně vážně míněné socialistické snahy i pro stejně důkladnou demagogii. Obojí si přišlo na své. Faktem zůstává, že uprostřed vším tím zmatkem a neklidem rozbouřené Evropy předvedla první republika demokracii, přes četné kletby zprava i zleva, vcelku nepošramocenu a neporušenu. Pro kulturní svět, umělce i vědce měly levé tendence magnetickou přitažlivost. Skoro všechna takzvaně pokroková a umělecky formálně průbojná jména se hlásila pod levé prapory. Nejinak bylo tomu s poezií a literaturou. České divadlo mělo vždycky vysokou úroveň. Nebylo jen hodnotou uměleckou, bylo spolutvůrcem a průvodcem národního osudu. Jsou historici, kteří prisuzují divadlu čest mohutné síly „národního probuzenectví“, a mnohé nasvědčuje tomu, že právem. Dokonce snad mělo hodnotu především morální.

Ve Švejkovi je proslulá věta: „(...) Naši drahou vlast vovínoujou nějaký mraky.“ Nad vlastní opravdu začínalo být zachmuřeno. Politika, jak už Bismarck říkal, se o nás velmi starala. Rozměklá a úpadková Francie, nevypočitatelný Albion, za dveřmi po zuby ozbrojený soused bez sentimentality, problém sudetských Němců, jako záludná skulina, odkud proudil studený vzduch nacismu. Nad republikou bylo zatažené nebe. A přece nálada v národě byla skvělá, nikoliv bezstarostná. Ani stín poraženectví, strachu, zbabělosti, takže nevím, byl-li od té doby český národ v tak mužné formě. V mé paměti je uchován jako na filmovém pásku večer v Osvobozeném divadle: z jeviště najednou zaznělo zvolání: „Pomozte bránit demokracii!“ Divadlo narvané mladými, starými, studenty, měšťáky, elektrizující napětí ve vzduchu:

nelze nepoužít komunistického slovníku – bojovná neorganizovaná fronta, divadlo jako národní tribuna, divadlo jako silný zážitek. Závěrečnou píseň zpívalo s Voskovcem a Werichem celé divadlo. A přece jsme všichni byli jati jakousi předvídavou úzkostí. Ale vyslovenou nestoudnou zradu neočekával nikdo, s výjimkou snad těch, kteří si ji v duchu přáli, připraveni ohřát si svou vlastní nechutnou polívčičku. Šedivý příkrov smutku snášel se pomalu, ale nezadržitelně na naše bedra a nebylo možno nevidět to. Neštěstí – nehmatatelné a neuchopitelné – bylo už ve vzduchu. Připravovaly se mnichovské dny, to děsivé „o nás bez nás“. Radost už začínala být výrazem statečnosti.

Naposledy s maminkou

Okupace probíhala německy, to jest spořádaně. Národ, který se stane kořistí uzurpátora nemajícího žádných zábran, takový národ, je-li to zdravý organismus, nutně musí ze svého středu vydat dva typy – jednoho Emila Háchu a jednoho Fučíka. Má-li přežít. Oba jsou v pravém smyslu hrdiny, ale onen druhý představuje hrdinství efektnější a také vděčnější. Pracovat v podzemí, v ilegalitě, každou vteřinou riskovat krk, je trpké víno, ale je to víno jakýmsi strašlivým způsobem opojné. Jde o sebezprožitek hrdinství. Teče často krev, ale neteče hanba. Role, do níž byl obsazen E. Hácha, byla truchlivější. Zdědil národ ve stavu katastrofy a stával se jejím symbolem. Znovu vidíme, jak vágní je slovo realismus. Je mnoho realismů: byl realista Hácha a byl realista Fučík. Který z těch dvou realismů byl více hoden obdivu? Hácha přece musel vědět, že jeho jméno bude navždycky znakem hanby, že se nikdy nenajde tak statečný člověk, aby pro něj našel slůvko uznání, když už ne obdivu, že navždycky bude znakem národního ponížení, otroctví, podlosti.

Líčit tu dobu nemá smysl. Učinili to mnozí jiní, a důkladně, někteří dokonale. Maminka už nosila židovskou hvězdu a čekalo se jen, kdy přijde předvolání do transportu, to jest na cestu k pravděpodobné

smrti. Když někdo zazvonil u dveří, ztuhli jsme. Koloval tenkrát takový vtip, krutý a dokonalý, skvěle vystihující tehdejší živoření. Židovská rodina sedí u večeře, když zazní zvonek u dveří. Paní jde otevřít, za dveřmi dva muži v kožených kabátech. „Geheime Staatspolizei,“ řeknou. Paní si úlevně oddechne: „Gott sei Dank! My už se báli, že jdou od Židovské obce.“ Nacistická krutost byla chladnokrevně rafinovaná a dovedla potrápit: předvolání k cestě do koncentráku nenosili Němci, ale zaměstnanci židovské náboženské obce. Situace byla zlověstná. Wehrmacht dlouho slavil triumfující úspěchy. Po atentátu na Heydricha byly okamžitě vypraveny tři trestné transporty do lágrů.

Jednoho dne zazněl zvonek u našich dveří a my sebou opět trhli. Mohl to být zákazník nebo návštěva, ale byla tu i jiná možnost. Černá hrozba, která s námi bydlila a žila nepřetržitě ve dne i v noci. Plod strachu budící strach. Tentokrát opravdu nezvonil zákazník ani návštěva: za dveřmi stál ošuměle oblečený starší muž s obálkou v ruce. Přinesl pro maminku předvolání do transportu. Lhůta k nastoupení byla třetí den ode dne doručení.

V následujících řádcích se nebudu o svém otci zmiňovat zrovna nejlépe, i když zároveň nechci o něm psát špatně. Mám však snad lhát, anebo mlčet? To se mi rovněž nechce. Takže směle do toho: můj otec, aby nepřišel o svou kožešnickou živnost, se dal za protektorátu s mou matkou, nosící Davidovu hvězdu, rozvést... Tím nad ní de facto vynesl ortel. Kdyby totiž nebyli rodiče rozvedeni, maminka by se neocitla v Osvětimi, ale zůstala by patrně v Terezíně. Tam, kde byly též moje sestřenice a kde bylo možné válku přežít.

Den, kdy jsem maminku viděl v životě naposledy, mám pořád na sítnici oka. Rozloučení bylo v tom nejohroženějším slova smyslu nejpodivnější a nejsmutnější rozloučením, jaké si možno představit. Nikdo nepromluvil. Vidím maminku, jak se naposledy rozhlédla po bytě a pak chvíli stála proti otci a mně. Nikdo neřekl ani slovo. Ani ona, ani táta, ani já...

Na otcově mrtvé, prázdné tváři, na ustrnulých očích jsem viděl, že je v křeči, že se drží a brání dojetí. Zcela instinktivně – nebyl to příkaz rozumu – jednal správně. Jinak by matku jen ještě více mučil. Já jsem cítil šimrání v nose a stažené hrdlo, ale také jsem věděl, že se musím ovládnout. Bylo to nad mé síly. Abych si ulehčil, postavil jsem se za maminku. Poprvé a naposledy v životě jsem viděl plakat lidská záda. Těch několik minut ticha bylo nekonečných.

Šel jsem maminku doprovodit. Obsílka svolávala „vyvolené“ do areálu u Veletržního paláce. Když jsme vyšli před dům, kdekdo zmizel. Hokinář odnaproti, u něhož matka léta nakupovala a který jí poníženě, více, než jí bylo milo, říkal: „(...) Jak si račte, milostivá paní,“ zapadnul do hlubin svého krámku, uzenář a řezník se kamsi zdejchli, hostinský zmizel. Nikdo nechtěl nic vidět, být svědkem, ani pozdravit, ani pokynout, třeba jen pohledem, zcela neznatelně. Kdoví, třeba měli příliš jemné a citlivé české nervy. Nastoupili jsme do posledního vagonu tramvaje – pouze v něm směli Židé cestovat – a dojeli k Veletržnímu paláci. Vzpomínám si, jak jsem necítil vůbec nic, jako v omámení. Maminka mlčela a mně třestila hlava. Beze slova jsme se políbili a já se díval na matčinu vzdalující se postavu s batohem, jak pomalu, podobna stínu, kráčí do širokých vrat, aby splynula s ostatními stíny. Neboť tady byla sběrna odsouzených...

Protektorátní mrak

Ve světě se děly neuvěřitelné věci, ale to nic nebylo proti tomu, co se děje v jedné klukovské palici. Poslušnost a určitá (samozřejmá) omezení rodinného života se mi jevily jako zmenšenina toho velikého, obludného vězení protektorátního života, v němž jsem žil. Otec sice byl takový menší tyránek s lehce despotickými sklony a byl takzvaně „přísný“, ale míru to nepřekročovalo. Pro mne byla otcem vyžadovaná kázeň takový miniaturní „Protektorát“. On si přál, byl to jeho sen,

abych byl jednou kožešníkem. S trochou nadsázky se dá říci, že mne viděl jako úspěšného a velmi bohatého kožešinového magnáta. To by se jaksí dalo bez odporu akceptovat – ale proboha ne za tu cenu, že budu kožešník, a dokonce obchodník. Tyhle profese mi byly z duše protivné, ba co víc – hnusily se mi. Musím se ale přiznat k tomu nejhoršímu: já vůbec neměl žádnou představu ani touhu, být sebenerozumnější, čím bych chtěl být. Já jsem jen *byl*, ležel jsem v knížkách a poslouchal hudbu. Otázka, která se tak často klade mladým lidem, „čímpak bys chtěl být?“, mne přiváděla do totálních rozpaků – já nevěděl. Já vlastně nechťel ničím být. Líbilo se mi třeba a imponovalo mi povolání dirigenta (mít frak, taktovku a orchestr, který poslouchá jako hodiny), už pro tu hudbu, ale obávám se, že hlavně pro tu zřejmou superioritu. Miloval jsem divadlo, chodil nadále na opery, vlastně jenom na opery, ale nikdy ani na vteřinu jsem nezatoužil být například hercem. Ani v nejmenším. Lehkomyslně – bude to znít jako rouhání, které si loudí o pár facek – a do značné míry bezstarostně jsem žil jako sybarita, hédonik, požitkář, na vlnách mnoha rozkoší – i když ušlechtilých. V dušičce a ve všech smyslech se však už rodily a klubaly impulsy a touhy zcela neušlechtilé. Smutek a bolest po mamince tu byla, ale má mladá přirozenost to dokázala překonat. Mládí je totiž nepřemožitelné, dovede mnohé „hodit za hlavu“, lačnost po životě je příliš silná, naprosto egocentrická. Je to tak dobře, je to v harmonii se samou podstatou života. S mým přítelem Jindřichem Hilgerem – o němž musím ještě leccos říci – jsme žili hudbou, strašně vážně (dnes to vidím komicky) jsme debatovali a četli knihy, jimž jsme zcela nemohli rozumět. Ale nemyslím si, že to bylo na závadu. Naopak, bylo to velmi blahodárné. Dostali jsme se k německé filozofii, ke Schopenhauerovi, Nietzschemu a k milovanému Goetheovi.

Uprostřed válečné hrůzy jsme si chodili po světě a v hlavě měli jen hudbu, divadlo a holky – což je mi důkazem, že jsme chválabohu byli normální a zdraví. Ale černý a neúprosný mrak nad mým nebem pře-

ce jenom byl: pracovní trestný lágr v intenci nacistické „Rassenpolitik“. Bylo jen otázkou času, kdy budu internován, zda zítra, pozítří, za měsíc, nebo – mnoho možností už nezbývalo. Norimberské zákony fungovaly se spolehlivou přesností.

O mamince nepadlo doma ani slovo. Mělo to své dobré důvody: otcovo špatné svědomí, můj podvědomý pud sebezáchovy, mé mládí a lehkomyšlnost jako sebeobranu. Otec ani já jsme se nechtěli mučit, dobře však vědouce, že by bylo velmi snadné se umučit. O mamince se zkrátka nemluvalo. Věděl jsem, že otec podniká různé kroky, pokud to jeho možnosti dovolovaly, aby zjistil něco o maminčině osudu. Rodiče mého přítele Hilgera by snad byli měli jakési, třeba i relativně malé možnosti získat nějaké informace, jenomže jejich situace byla komplikovaná. Abych to vysvětlil a abych mohl vůbec pokračovat, musím se zastavit u postavy Jindřicha Hilgera, mého úhlavního protektorátního přítele, s nímž (i díky jemuž) jsem prožil nádherné chvíle. Pokud se v oněch časech nacistického velekoncentráku nádherné chvíle prožít daly.

Není vůbec od věci, začnu-li příběhem Jindřichovy matky.

Po skončení první světové války přijela do Prahy malá a velmi životaschopná Slovenka. V kavárně při kávě jí padl zrak na inzerát, a tak se jí podařilo sehnat místo vychovatelky dětí v rodině pana generálního ředitele bankovního domu Petschek, Roberta Estina. Jmenoval se sice Robert Epstein, ale příjmení si zkrátil na Estin. To se mu dalo promítnout. Horší však bylo, že šlo o židovskou rodinu, a Helena Háwová, slovenská dívka ovládající angličtinu i němčinu a mající učit Estinovy potomky češtinu, byla zanícená antisemitka. Leč to v případě, jako byl tento, nemohlo hrát roli ani u sebepoctivějšího antisemity. Uhlobaroni jsou přece uhlobaroni, nenávist k židovskému národu se nesmí stát přítěží; to by byl opravdu hodně pitomý antisemitismus. Slečna Helena u Estinových obstála, a dokonce ji měli svým způsobem – a způsoby uhlobaronů nemusí být nejhorší – opravdu rádi. To se projeвило, když

od nich po několika letech odcházela: dostala totiž vkladní knížku na dvacet tisíc korun a nádherně zařízený pětipokojový byt v Krakovské ulici. Tedy za rohem, kde jsme bydleli. A tady podnikavá slečna Helena udělala jedinou možnou věc: zřídila si školu řečí, soukromou „jazykovku“, drahou a snobskou, pro lepší lidi, jak tomu ona rozuměla. Další běh událostí je už docela banální: měla vážnou známost, vdala se a pan manžel byl rovněž plnokrevný antisemita, takže jejich srdce bila v jednom rytmu. Jmenoval se Jindřich Hilger a měl podnikatelského ducha, jakým se vyznačují razantní burziáni. Slova pořádek a tvrdost mu naprosto splývala. Patřil k nadšeným stoupencům Stříbrného Národní ligy, předsíně to již neskrývaného fašismu. Byl to svým způsobem šťastný člověk: celý svět, ba co víc, celý vesmír viděl sice dosti zjednodušeně, ale spořádaně, i myšlenky pěkně v zákrytu a v pozoru.

Nu a pak se Hilgerovým narodil chlapec, dostal rovněž jméno Jindřich, chodil do školy, stal se mým kamarádem a neštěstí pro rodinu bylo hotovo. Chodil jsem k nim, hráli jsme šachy a mysleli hlavně na ženské. Jindrovi rodiče pochopitelně neviděli rádi, že jejich syn se kamarádí se mnou, ale nedalo se s tím hnout. Dokonce čím více mu mne rozmlouvali, tím více Jindřich ke mně lnul. Poslouchali jsme spolu Beethovena, Wagnera, chodili do „bijáků“, ale přitom jsme o nic z toho, co patří k pubertě, nebyli ošizeni. Láska k hudbě mající až fanatické rysy a láska ke knížkám nemohly ani v nejmenším zabránit pubertálním spádům, neřestem a zlozvykům. Některé povahové vlastnosti jsme s Jindrou měli společné: byli jsme náramní mudrlanti, debatovat pro nás bylo rozkoší a potřebou. Na jedné straně platonský idealismus, na druhé nejobyčejnějším způsobem rozprostřená puberta.

Nevím, jaký je podíl hormonů na vlastnostech puberty, ale asi bude dost veliký. V té době vidí člověk všechno po svém. Shakespeara čte po svém, Freuda čte po svém – ale nikdy výklad nesměřuje proti vlastním choutkám a zájmům. Četli jsme Freuda, domnívající

se, že mu rozumíme – vždyť to bylo tak jednoduché a obhajovalo to většinu našich pocitů, rovněž velmi jednoduchých. Jindra už měl dívku, já nic. Chodili jsme tedy ve třech, do divadla, do kina, na koncerty, a já mu záviděl. Po nějaké době se rozešli, ale zanedlouho měl další dívku – a já zase nic... Při vší naléhavosti sexuální potřeby jsme s naprostou vážností hovořili o lásce – to bylo z románů, a především z filmu. Láska bylo něco ideálního a stavěli jsme ji velmi vysoko. Projektovali jsme se do hrdinů filmových příběhů, které jsme viděli, a prožívali jsme jejich filmové lásky s nimi. Byla to nepřehlédná řada žen, s nimiž jsme měli ty nejdůvěrnější vztahy. Mnoho nádherných věcí jsme prožívali ve své představivosti.

Nade mnou však pořád visel „mrak“ lágru a strašil, i když jsem vyvinul nejvyšší úsilí, abych na něj nemyslel. Pak přišly hrůzostrašné sny a mně bylo jasné, že tenhle fakt se nedá žádným úsilím zlikvidovat. Erotické sny, neodmyslitelně patřící k pubertě, byly vystřídány sny hrůzyplnými. Říká se „byl zpocený hrůzou“, což vypadá jako otřelý literární žvást a fráze, ale pozor, to existuje. Vzpomínám si, že jsem se opravdu několikrát probudil zpocený z děsu. Neměl jsem, a ani jsem nemohl mít přesnou a konkrétní představu o tom, co mne v lágru čeká. Měl jsem prostě strach a strašně toužil nemít strach, neboť – a to vím až dnes – nejstrašnější ze všeho, co budí strach, je strach sám. Ale nebylo úniku, nebylo záchrany, vše vypadalo beznadějně. Wehrmacht slavil úspěch za úspěchem a nebylo možné nemyslet na válečnou situaci, když všechno, naprosto všechno, od nejmenšího po největší, s tím souviselo.

Paní Helena Háwová-Hilgerová se přizpůsobila; nečinilo jí to velkou námahu. Měla teď převážně nacistickou klientelu, esesmani se k ní chodili učit česky; potřebovali se aspoň trošku v češtině vyznat, aby věděli, co si ten inferiorní národ povídá. Za této situace jsem k Hilgerovým se svou tváří nesměl. Tohle jsem pochopil, když jsem jednou čekal na Jindru před domem, vyšel důstojník SS a vrazili jsme do sebe. Já se lekl, on